

УДК 334.758.4

Н. В. Ібрагімова,

викладач

*Чернігівського державного інституту
економіки та управління*

ДО ПИТАННЯ УТВОРЕННЯ ХОЛДИНГОВОЇ КОМПАНІЇ

Холдингова компанія та її корпоративні підприємства являють у своїй сукупності складну структурну побудову – холдингову групу, особливість якої проявляється у відносинах контролю-підпорядкування між її складовими одиницями.

Утворення перших холдингових компаній відноситься до 1989 р., в часи існування Радянського Со-

юзу. До середини 90-х років процес утворення холдингових компаній прийняв більш масштабний характер і йшов за двома основними напрямками: частина холдингових компаній утворювалась шляхом поділу великих підприємств, наприклад заводів, на підрозділи з виділенням у дочірні (зараз корпоративні) підприємства допоміжних виробництв, інша частина фор-

© Н. В. Ібрагімова, 2009

мувалася шляхом хаотичного придбання майбутнім власником різнопрофільних підприємств, які можливо було придбати з метою вкладення вільних коштів [1, с. 13]. Це вже був більш впевнений крок до утворення холдингової компанії в сучасному розумінні, який потребував вдосконалення.

У даний час утворення холдингових компаній урізноманітнилось. При цьому на практиці виникає чимало проблемних питань, що потребують вирішення на теоретичному та законодавчому рівні.

Вирішення питання утворення холдингових компаній на законодавчому рівні здійснюється за допомогою нормативно-правових актів, серед яких можна виділити Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України «Про холдингові компанії в Україні», «Про господарські товариства», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» тощо. Зазначена нормативно-правова база, на жаль, не охоплює повне коло питань, що стосуються процесу утворення холдингової компанії. Залишаються неврегульованими на законодавчому рівні питання договірного оформлення рішення про утворення холдингової компанії, вимоги щодо назви холдингової компанії, повноваження органів, до компетенції яких законодавство відносить право утворювати холдингову компанію тощо.

В сучасній юридичній літературі питанню утворення холдингової компанії присвячено ряд робіт, авторами яких є: І. Гончарова, Г. Уманців, В. Дубінцев, В. Фесенко, І. В. Лукач та інші науковці. В їх роботах висвітлюються окремі важливі питання щодо набуття статусу холдингової компанії. Поряд з цим в сучасних умовах з урахуванням законодавства про холдингові компанії, що за останні роки зазнало деяких змін, як залишилась, так і виникла низка питань, які необхідно вирішити чи узгодити.

Вищенаведене вказує на актуальність дослідження зазначеної теми.

Метою статті є обґрунтування пропозицій щодо удосконалення утворення холдингових компаній.

Утворення будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі холдингової компанії, не є виключенням, супроводжують певні обставини, що спонукають ініціатора утворення на певні дії. Цілком можна погодитись з думкою Ю. Уманців та Г. Уманців, що для утворення холдингової компанії необхідні такі передумови: наявність великої кількості підприємств, що мають численні зв'язки за «технологічними ланцюгами», потреба у злитті промислового й фінансового капіталу, розвиток галузей промисловості, в яких об'єктивно є необхідність у достатньо жорсткому і постійному галузевому управлінні, нездатність підприємств власними силами організувати процеси виробництва і збуту продукції як на внутрішньому,

так і на зовнішньому ринках, дефіцит інвестиційних ресурсів підприємств в умовах несприятливого інвестиційного клімату у країні [2, с. 107].

Але до цього переліку доцільно додати таку передумову, як наявність достатнього початкового фінансового капіталу у ініціатора створення холдингової компанії. Дана умова є важливою для перспективної діяльності всієї холдингової групи, оскільки це надасть змогу забезпечити стабільну діяльність створюваної холдингової компанії з урахуванням нестабільної економічної ситуації та інших не прогнозованих моментів, пов'язаних з витратами. На підтвердження необхідності наявності достатнього початкового фінансового капіталу вказує, зокрема, ситуація, що склалася із приводу утворення української вертикально-інтегрованої компанії на базі АТ «Укрнафта» і ЗАТ «Укртатнафта» (Кременчуцький НПЗ). Суть цієї ініціативи полягала у створенні виробничого ланцюга за схемою «видобуток нафти — переробка — збут нафтопродуктів» в рамках єдиної структури. Але фактично запланованої національної вертикально-інтегрованої компанії створити не вдалось, оскільки більше 56 % ЗАО «Укртатнафта» було викуплено російською «Татнафтою». Таким чином, відсутність достатнього фінансового капіталу в українського ініціатора утворення холдингової компанії та, як наслідок цього, втрачений час, відіграли негативну роль у досягненні мети створення прибуткового, затребуваного в будь-якій економічній ситуації у країні бізнесу.

Зазначений перелік передумов доцільно доповнити і такою, як визначеність мети утворення. Метою утворення холдингової компанії є узгоджена та ефективна робота холдингової компанії та корпоративних підприємств і, як наслідок, підвищення інвестиційної привабливості всієї холдингової групи, у тому числі і з урахуванням інтересу іноземного інвестора. Залучення іноземного інвестора — це, як правило, запорука досягнення основної мети утворення холдингової компанії та її успішного функціонування в майбутньому, хоча в даний час нестабільної економічної ситуації у країні питання залучення іноземних інвестицій у створювану холдингову компанію є проблематичним.

Ще однією передумовою має бути маркетингова підготовка до створення холдингової компанії. Вона вбачається в реалізації сукупності наступних заходів: підбір кваліфікованого персоналу працівників майбутньої холдингової компанії, вивчення та визначення особливостей діяльності суб'єктів конкурентного середовища і розроблення способів чесного конкурування, наявність і визначення часового аспекту, тобто передбачуваної динаміки розвитку бізнесу (у короткостроковій, середньостроковій чи довгостроковій перспективі).

Таким чином, реалізація зазначених умов має стати запорукою ефективної діяльності холдингової компанії та її корпоративних підприємств і буде сприяти її інвестиційній привабливості.

Важливим питанням у процесі утворення холдингової компанії є визначення способу її утворення. Раніше Указ Президента «Про холдингові компанії, що створюються у процесі корпоратизації та приватизації», передбачав такий спосіб, як поглинання одного господарюючого суб'єкта іншим шляхом придбання контрольного пакета акцій першого, що здійснюється в тому числі у процесі приватизації. В результаті цього суб'єкт господарювання, що поглинав, визнавався холдинговою компанією, а поглинутий відповідно — дочірнім (зараз — корпоративним) підприємством [3]. На сьогоднішній день такий спосіб не знайшов відображення в Законі «Про холдингові компанії в Україні». Натомість законодавство передбачає більш адаптований до сучасності спосіб договірної оформлення рішення про утворення холдингової компанії особами, які є власниками холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв) [4]. Зміст засновницького договору про утворення холдингової компанії повинен відповідати вимогам ст. 57 Господарського кодексу України [5], а також ст. 4 Закону «Про господарські товариства» [6]. Порядок укладання засновницького договору передбачає обговорення ряду важливих питань, подальше відображення яких у договорі сприятиме чіткій деталізації особливостей діяльності всієї холдингової групи, а саме: межі компетенції органів управління корпоративним підприємством; порядок розподілу прибутків і збитків; порядок і розміри відповідальності за ухилення від умов договору тощо.

Не менш важливим питанням у процесі укладання засновницького договору є законодавче регулювання можливості виходу з холдингової групи корпоративного підприємства на підставі недержання останнім вигоди від спільної діяльності з холдинговою компанією. В деякій мірі зазначене положення відображається у ст. 57 Господарського кодексу України, але зміст зазначеної статті стосується лише загальних умов укладання господарських договорів [5]. Тому питання виходу корпоративного підприємства з холдингової групи на підставі недержання ним прибутку від спільної діяльності з холдинговою компанією залишається відкритим. Така норма потребує обов'язкового відображення в Законі «Про холдингові компанії в Україні», оскільки значною мірою захистить права та майнові інтереси корпоративного підприємства перед холдинговою компанією у процесі договірної оформлення їх спільної діяльності, а в деяких випадках зможе попередити банкрутство корпоративного підприємства.

У процесі дослідження питання утворення холдингової компанії доцільно згадати про органи, до компетенції яких законодавство відносить повноваження утворювати холдингову компанію, а саме: органи, які уповноважені управляти державним майном, державні органи приватизації самостійно або разом з іншими засновниками та інші суб'єкти на договірних засадах (ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про холдингові компанії в Україні»). При цьому законодавство не визначає компетенцію таких органів з утворення холдингової компанії. Відсутність нормативно-правового регулювання зазначеного питання може призвести до перевищення меж повноважень державними та іншими органами, що наділені правом утворювати холдингову компанію. Тому в Законі «Про холдингові компанії в Україні» повинні бути чітко прописані права та обов'язки органів, що наділені компетенцією утворювати холдингову компанію.

Важливу роль у процесі утворення холдингової компанії відіграє Антимонопольний комітет України. До його компетенції віднесено надання попереднього дозволу на концентрацію та узгоджені дії суб'єктів господарювання (ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про холдингові компанії в Україні»). Статут, що є установчим документом холдингової компанії, яка утворюється за умови отримання зазначеного дозволу, підлягає погодженню з відповідним органом Антимонопольного комітету України, метою діяльності якого є надання згоди на створення холдингової компанії і визначення, чи не приведе холдингова компанія, що створюється, до монополізації певних ринків або обмеження конкуренції на них. Зазначена норма передбачена і є обов'язковою лише для створення холдингових компаній (у розумінні поняття «холдингова компанія», визначеного ст. 1 ЗУ «Про холдингові компанії в Україні») і, на жаль, не є обов'язковою при створенні державних холдингових компаній. Такий стан речей є суттєвою прогалиною в законодавстві, яку необхідно виправити з метою недопущення розвитку монополізму та обмеження конкуренції у процесі утворення державних холдингових компаній.

Необхідність і порядок отримання дозволу відповідного органу Антимонопольного комітету України на концентрацію та узгоджені дії суб'єктів господарювання на сьогоднішній день встановлюють: Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. [7], Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання, затверджене розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.02.2002 р. [8], Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на по-

годжені дії суб'єктів господарювання, затверджене розпорядженням Антимонопольного комітету України від 12.02.2002 р. [9].

Окремі норми зазначених документів, що безпосередньо стосуються холдингових компаній, доцільно закріпити у Законі України «Про холдингові компанії в Україні» з метою досягнення повноти інформації в зазначеному нормативно-правовому акті стосовно обов'язковості отримання дозволу відповідно органу Антимонопольного комітету України.

Ще одним питанням утворення холдингових компаній є визначеність організаційно-правової форми. На вирішення цього питання впливає частина 3 ст. 3 Закону «Про холдингові компанії в Україні», якою встановлено вимоги щодо найменування холдингової компанії, а саме: в ньому має бути наявна вказівка на її організаційно-правову форму: «холдингова компанія» або «державна холдингова компанія». Законодавство України містить норму (ч. 1, ст. 90 ЦК України) [10], яка передбачає зазначення в назві юридичної особи, окрім організаційно-правової форми, особливостей характеру її діяльності, але така вимога є обов'язковою лише для установ. При цьому деякі холдингові компанії, хоча на них і не розповсюджується зазначена вище вимога (оскільки за законодавством холдингові компанії створюються у формі акціонерних товариств), містять у своїй назві вказівки на характер діяльності (наприклад, акціонерна судноплавна холдингова компанія «Сі Трейдент»), що сприяє більш відкритим відносинам таких суб'єктів зі своїми партнерами. Тому видається доцільним закріпити на законодавчому рівні чітко визначені вимоги до найменування холдингової компанії, а саме доповнити Закон України «Про холдингові компанії в Україні» нормою щодо зазначення в назві холдингової компанії (державної холдингової компанії), крім вказівки на її організаційно-правову форму, також і характер діяльності.

Холдингова компанія набуває статусу юридичної особи із дня її державної реєстрації в Державному реєстрі холдингових компаній України, який є невід'ємною частиною Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців (ч. 4 ст. 3 ЗУ «Про холдингові компанії в Україні»). Така реєстрація є кінцевим етапом у процесі утворення холдингової компанії і має проводитись державним реєстратором у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців» [11] та інших нормативно-правових актів. Спеціально уповноважений орган із питань державної реєстрації забезпечує ведення Державного реєстру холдингових компаній України, що є складовою частиною Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців. У

свою чергу, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців» деталізує порядок державної реєстрації юридичної особи, а саме особливості державної реєстрації відкритого акціонерного товариства, у формі якого створюється холдингова компанія. Зазначений Закон регламентує важливі процедурні моменти утворення холдингової компанії як самостійного суб'єкта господарювання, а саме: резервування найменування юридичної особи (ст. 23), перелік документів, що подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (ст. 24), порядок проведення державної реєстрації юридичної особи (ст. 25) тощо.

Таким чином, утворення холдингової компанії потребує дотримання наступних умов: наявність у ініціатора створення холдингової компанії достатнього початкового капіталу; проведення маркетингової підготовки щодо створення холдингової компанії; проектування ефективного механізму залучення інвестицій, що буде сприяти подальшому функціонуванню такої компанії.

З урахуванням вище наведеного для удосконалення створення холдингових компаній доцільно на законодавчому рівні вирішити наступні питання: обов'язкове формулювання в установчих документах мети утворення такого суб'єкта господарювання; конкретизація договірної оформлення рішення про утворення холдингової компанії; закріплення вимог щодо назви холдингової компанії; визначення меж повноважень органів, до компетенції яких законодавство відносить право утворювати холдингову компанію. Впровадження зазначених пропозицій буде сприяти утворенню нових холдингових груп як надійних національних товаровиробників.

Література

1. Гончарова І. Холдинг у країнах перехідної економіки як специфічне об'єднання підприємств / І. Гончарова // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 7. – С. 13–15.
2. Уманців Ю. Холдингові компанії – сучасні форми інтеграції підприємств / Ю. Уманців, Г. Уманців // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 107–110.
3. Про холдингові компанії, що створюються у процесі корпоративізації та приватизації: Указ Президента України від 11 квітня 1994 р. № 224/94 (закон втратив чинність) // Урядовий кур'єр. – 1994. – 19 травня.
4. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. за станом на 25 серпня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34. – Ст. 291.
5. Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар / О. І. Харитонов, Є. О. Харитонов, В. М. Косак та ін.; за заг. ред. О. І. Харитонові. – Х.: Одисей, 2007. – 832 с.

6. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. за станом на 27 квітня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 33. – Ст. 440.

7. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. за станом на 31 травня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26. – Ст. 348.

8. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання : Розпорядження Антимонопольного комітету України від 19 лютого 2002 р. № 33-р // Офіційний вісник України. – № 13. – Ст. 679.

9. Про затвердження Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на погоджені дії суб'єктів господарювання : Розпорядження Антимонопольного комітету України від 12 лютого 2002 р. № 26-р // Офіційний вісник України. – 2002. – № 11. – Ст. 542.

10. Цивільний кодекс України : Офіц. текст зі змін. станом на 16 січня 2007 р. / Верховна Рада України. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 480 с.

11. Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15 травня 2003 р. за станом на 09 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 37. – Ст. 310.

Подано до редакції 22.01.2009 р.